

BOŽIĆNI MISTERIJ U GLAZBI

Petar Zdravko Blajić

Događaj Kristova rođenja, koji je u isto vrijeme i povijesni događaj i misterij, slično kao i muka, smrt i uskrsnuće Kristovo, stalno je od najranijih dana kršćanstva do danas nadahnjivao sve vrste umjetnika, a među njima posebno glazbenike. Oko jaslica izrastao je bogati patrimonij glazbene umjetnosti, pučke i umjetničke. Bez pretenzija za kompletnošću, ali s kritičkom ozbiljnošću, već prije šest godina pristupio je talijanski glazbenik i muzikolog Sante Zaccaria pravljenju izbora relevantnijih skladbi koje se svake godine u božićno vrijeme, od Adventa do Bogojavljenja, čuju po crkvama, dvoranama i obiteljskim kućama po čitavom kršćanskom svijetu. Slijedeći uglavnom taj Zaccarijin izbor razvrstat ćemo te skladbe na: liturgijsku glazbu, oratorije i kantate, instrumentalnu i orguljsku glazbu.

Liturgijska glazba

Kroz period duži od jednog milenija liturgijski napjevi božićnog vremena bili su isključivo monodični, tj. jednoglasni. Podsjetimo osobito na adventske napjeve gregorijanskog korala: *invitatorij Regem venturum Dominum* (Kralju koji će doći, Gospodinu), velike O — antifone: *O Sapientia* (O Mudrosti), *O Adonai* (O Gospode) . . . , antifona *Rorate, caeli, desuper* (Nebesa, odozgor rosite). Za božićne dane svih triju božićnih misa zanimljivi su napjevi proprija, osobito vrlo poznati introit *Puer natus est* (Dječak nam je rođen). Iz liturgije časova tu su antifone, rezponzoriji i himni: *Jesu, redemptor gentium* (Isuse, spasitelju narodâ), *Creator alme siderum* (Nebesa, stvorče, zvijezdanih), *A solis ortus cardine* (Od istoka sunčanoga) i bogojavljenjski *Reges Tarsis* (Kraljevi taršiški).

Oko tisuće godine i nešto poslije nastale su mnoge božićne sekvence i tropi na koje su se u XIII. stoljeću nadovezale na talijanskom jeziku pohvalnice: *Cristo è nato* (Krist je rođen) i *Gloria in cielo i pace in terra* (Slava na nebu i mir na zemlji).

U vrijeme renesanse uz gregorijanski repertoar, koji se je i nadalje izvodio polifonija je dosegla svoj vrhunac s Palestrininim skladbama. Izdvojimo neke Palestrinine skladbe: *O magnum mysterium* (O velika tajno), *Hodie Christus natus est* (Danas je Krist rođen), *Dies sanctificatus* (Posvećeni dani); zatim brojne skladbe obojice Gabrielija, Andrejin *Angelus ad pastores* (Anđeo pastirima), L. Marenzija *Puer qui natus est* (Dječak koji je rođen), O. Lassa *Quem vidistis, pastores* (Koga vidjeste, pastiri), M. Praetoriusa *Apparve grande luce* (Pojavi se velika svjetlost) i C. Monteverdija *Angelus ad pastores* (Anđeo pastirima) itd.

U isto vrijeme razvile su se u Italiji *Laude* oko oratorija sv. Filipa Neriya u Rimu: *All'apparire del sempiterno sole* (Na pojavku vječnog sunca), *Intorno al fanciullo Gesù* (Oko djeteta Isusa) i *Sovra il fieno calcato* (Na tvrdom si-jenu). U protestantskim zemljama nastaju božićni korali, a u Engleskoj među anglikancima osobito himni.

Među mnogobrojnim skladbama XVIII. i XIX. st. za glasove i instrumente, prema Zaccarijinu navođenju, ograničimo se na Pergolesijevu gracioznu pastorelu *Dorme, benigne Jesu* (Spavaj, dobri Isuse) za dva glasa i gudače i vrlo poznati motet za 4 glasa A. Schubigera *Resonet in laudibus* (Odzvanja u pohvalama). U istom su razdoblju uz umjetničku glazbu izrasli u čitavoj Evropi mnogobrojni pučki napjevi na narodnom jeziku anonimnih autora.

Stigavši u naše stoljeće čini nam se nužnim izabrati božićne skladbe F. Poulenca *Quatre motets pour le temps de Noël* (Četiri moteta za božićno vrijeme) i Zoltana Kodályja *Anđeo i pastiri* i *Dan triju kraljeva*; obje skladbe su za različite sastave a cappella. Od talijanskih skladatelja spomenimo liturgijske skladbe L. Perosija: *Dormi, non piangere* (Spavaj, ne plaži), *Jesu, redemptor omnium* (Isuse, otkupitelju svih), L. Reficea *2 laudi natalizie* (Dvije božićne

pohvalnice) i D. Bartoluccija *Hodie Christus natus est* (Danas je Krist rođen) za šest glasova, *Tre canti natalizi* (Tri božićne pjesme) i *Adorazione al presepio* (Poklon jasicama). Još su vrlo raširene brojne pastorele, tako Zimarina *Alla fredda tua capunna* (U hladnoj tvojoj štalici), Zanellina *Che magnifica notte di stelle* (Kako je divna zvijezdana noć) i B. Somme *Nenia pastorale* (Pastoralna tužbalica). Tu su još Bottazzo, Veniero, Caudana, Pietro Yon itd. I glazbenici vrlo moderna smjera kao Ghedin sa *Jesu, dulcis memoria* (Isuse, slatke uspomene), Petrassi sa *4 inni sacri* (Četiri sveta himna) za jedan glas i orgulje, Liviabella sa *Due pastorali* (Dvije pastorele) i još mnogi iz svih naroda poklonili su se pred jasicama. Među skladateljima pokoncilskog perioda podsjetimo na Božićne skladbe barem nekih talijanskih autora (ti su nam nekako bliži): Luciano Migliavacca, Luigi Picchi, Nicola Vitone, Enrico Capaccioli, Pellegrino Santucci, Mario Scapin, Terenzio Zardini... Znatno obogaćenje čine i najbolji božićni *spirituals*: *O little town of Bethlehem* (O mali grade Betleheme), *The Christus song* (Kristova pjesma), *Bethlehem city of light* (Betleheme grade svjetlosti). Iako nisu striktno liturgijske, ipak su vrlo visoke religiozne inspiracije npr. *Uspavanka op. 82* Johannes Brahmsa i *Uspavanka Majke Marije* za glas i glasovir Maxa Regera. Nasuprot tome, posve su po svome određenju izvan liturgijske primjenjivosti skladbe koje se pojavljuju u zbirka ili na pločama s etiketom npr. *Il Natale da tutto il mondo* (Božić po čitavu svijetu) ili *White Christmas* (Bijeli Božić) Irvinga Berlina, *O Tannenbaum* ili *Jungle bells* i slično.

Ostavili smo kao posljednje četiri pastorele koje su već stoljećima raširene po čitavu svijetu: *Adeste fideles* (Pristupite vjerna), *In notte placida* (U tihoj noći), *Tu scendi dalle stelle* (Ti siđe sa zvijezda) i *Stille Nacht* (Tiha noć). Melodija *Adeste fideles* (Pristupite vjerni) je irski koral koji se nalazi u jednoj zbirki iz 1746; suvremena kritika ga pripisuje J. F. Wadeu. Latinski tekst je izvađen iz Evandjelja i pripisuje se J. F. Borderiju 1793.

In notte placida (U tihoj noći) je pastorela iz XVIII. stolieća i pripisuje se francuskom skladatelju François Couperinu. Popularna *Tu scendi dalle stelle* (Ti siđe sa zvijezda), slično kao i *Fermarono i cieli la loro armonia* (Zaustaviše nebesa svoju harmoniju), skladao je sv. Alfonso Liguori u Noli, malom talijanskom gradiću, u božićno vrijeme 1754. Sveti Alfonso, pjesnik i glazbenik, pronoviedao je devetnicu za Božić u katedrali Nole kao gost obitelji Zanbarelli. Jednog ponodneva, pomažući se sa spinetom koja se je nalazila u kući, napisao je u jednom hipu 7 strofa i odmah glazbu za njih. Iste večeri je tu pjesmu otpievao s pronoviedaonice prije propovijedi. Sljedeće godine ju je tiskao kao dodatak svojoj *Operette spirituali*.

Posljednja po redu nastanka jest austrijska pastorela *Stille Nacht* (Tiha noć), skladana 1818. Tekst je napisao župnik i opat Mohr, dok je glazbu za nju odmah skladao župni orguljaš Franz J. Gruber. Ovdje bismo mogli spomenuti i francusku vrlo popularnu pastorelu *Les anges dans nos campagnes* (Anđeli po našim poljanama) koja se i u nas, kao i sve četiri prije spomenute, pjeva u hrvatskoj verziji u slobodnijem prepjevu.

Oratoriji i kantate

Bilo bi dobro kad bismo izbor oratorija inspiriranih božićnim misterijem mogli početi s imenom Giacomina Carissima, ali slavni skladatelj uglazbio je samo sadržaj iz Staroga zavjeta U XVII. stolieću ograničavamo se na tri Scarlattijeve kantate: *Cantate natalizi* (Božićne kantate), zatim Stradellinu *Cantata per il ss. Natale* (Kantata za sveti dan Božića) za sopran, zbor i orkestar i onu s naslovom *Vaticinio di pace* (Proročanstvo mira) A. Caldare. Iz sljedećeg XVIII. st. spominjemo kantatu *La nascita del Redentore* (Rodenie Spasiteljevo) G. B. Pergolesija, zatim *Cantata per il Natale* (Kantata za Božić) za 4 glasa i čembalo p. Martinija; tu je i oratorij *La natività di N. S. Gesù Cristo* (Rodenie Gospodina našega Isusa Krista) N. Porpore. U XIX. st. Rossini je skladao *La notte di Natale* (Božićna noć), kantata za bas, vokalni oktet i glasovir

Zaista inspirirano dielo susrećemo 1899. godine; te je, naime, godine Lorenzo Perosi dirigirao u Comu svoj prekrasni oratorij *Il Natale del Redentore* (Spasitelj Božić) za soliste, zbor i orkestar. Isti Perosi uglazbio je 1937. draže-

snu kantatu *Natalizia* (Božićnica) za tenor, zbor i orkestar. Ottorino Respighi, slavni autor *I pini di Roma* (Rimski borovi) skladao je 1930. *Lauda per la natività del Signore* (Pohvala Spasiteljevu rođenju) za sopran, tenor, zbor i orkestar. Giorgio Federico Ghedin posvetio je Božiću svoj *Concerto spirituale per la incarnazione del Verbo divino* (Duhovni koncert za utjelovljenje božanske Riječi) na tekst Jacoponea da Todi. Luigi Dallapiccola nam je ostavio *Concerto per la notte di Natale dell'anno 1956* (Koncert za božićnu noć godine 1956) za sopran i gudače. Među živućima spominjemo djela Alberica Vitalinija *Natale a Betlemme* (Božić u Betlehemu) za zbor i orkestar, oratorij Domenica Bartoluccija *La natività* (Porodenje) i prvu sliku *La grotte di Betlemme* iz oratorija *Vangelo minimo* (Malo Evangelje) Renza Rossellinija. I protestantski svijet ima poznatih imena; nabrojimo neke: Heinrich Schütz s *Božićnim oratorijem*, Bach s divnim *Weinachtsoratorium* (Božićni oratorij) i brojnim *Božićnim kantatama*, Händel s prvim dijelom *Mesije*, Paul Hindemith s kantatama *Ite, angeli veloces* (Pođite, anđeli hitri) i *Lange Weinachtsanahl* iz 1962.

Začudo, iako imaju mnogo duhovnih skladbi ipak među djelima Mozarta i Haydna gotovo da i ne nalazimo skladbi božićne tematike. Francuzi se spram ponose oratorijem Hectora Berlioza *L'enfance du Christ* (Kristovo djetinstvo). Iz Engleske spominjemo božićnu kantatu *This day* (Ovaj dan) za soliste, zbor i orgulje od Ralpa Vaughama Williamsa († 1958) i onu s naslovom *Boy was born* (Dječak je rođen) Benjamin Brittena. Na koncu spominjemo prvi dio Lisztova oratorija *Christus*, Francka Martina (*Cantate sur la nativité* (Kantata o porođenju) i *Cantate du Noël* (Božićna kantata) Artura Honnegera

Instrumentalna glazba

I instrumentalna glazba, iako u mnogo manjoj mjeri od vokalne, inspirirala se je jaslicama. Bez sumnje je nipoznatija skladba XVII. stoljeća *Concerto grosso per la notte di Natale* (Concerto grosso za božićnu noć) Arcangela Corellija. Iz istog stoljeća je *Concerto a 4 per il s. Natale* (Božićni koncert za kvartet) G. Torellija.

U XVIII. stoljeću božićnu produkciju obogaćuju Francesco Manfredini iz Bologne s *Concerto grosso fatto per la notte di Natale* (Concerto grosso skladan za božićnu noć), zatim *Concerto grosso op. 1. n. 8* Pietra Locatellija iz Bergama, pa *Pastorale* za orkestar Gianbattiste Sammartinija iz Milana i na kraju *Pastorale* za dvije flaute p. Martinija.

Skladbe za orgulje

Ako je instrumentalna produkcija posvećena Božiću nešto skromnija, skladbe namijenjene orguljama su naprotiv vrlo brojne, bilo za orgulje ukoliko samostalno sviraju, bilo da prate pjevanje u liturgiji. Od Talijana spominjemo Girolama Frescobaldija i njegov *Capriccio pastorale*, *Pastorale* Domenica Zipolija, *Nenia pastorale* (Pastoralna tužbalica) Marca Enrica Bossija, *Adorazione* (Poklon) Oresta Ravanellija i *6 pezzi natalizi* (Šest božićnih skladbi) s poznatom *Marcia dei Re Magi* (Marš Triju kraljeva), zatim *Pastorale e musetta* Ulissa Mattheyja, osim drugih pastorela Bottazza, Yona. Reficea, Liviabella i mnogih naših suvremnika.

Njemački su orguljaši prisutni s Frobergovim *Preludium pastorale*, Buxtehdeovim *Božićnim koralima*, Pachelbelovom *Toccata e pastorale*, J. G. Waite-rovim *Coralima*, Bachovim *Pastorale*, Brahmsovim koralom *Est est ein Ros' entsprungen* (Iznikla je jedna ruža), Regerovim *Pastoralij* i *Koralij*. Vrlo je bogata i francuska produkcija. Tu su: *Le Bègue: Puer nobis* (Dijete nam je rođeno) i *Les cloches* (Zvona), Dandrieu: *2 Musette*, Daquin: *Livre de Noël* (Knjiga Božićá), Clérambaultove i Franckove *Pastorale*, zatim Bonnet i Dubois; suvremenici su koje treba svakako spomenuti Grunnenwald, Litaize i osobito Messiaen sa svojim devet skladbi u ciklusu koji je i u nas često izvođen *La nativité du Seigneur* (Gospodinovo porođenje).

Kao što bi antologija božićne poezije uvijek bila nepotpuna, jer bi uvijek mogla biti i drugačija, ili pinakoteka puna slika koje ilustriraju različite momente

božićnog sadržaja, tako je i ovaj pregled skladbi s božićnom tematikom, vjerujemo, nepotpun, a mogao bi biti i drugačiji; napravljen je bez nakane za većim vrednovanjem. Dugujemo izbor iz hrvatske glazbene baštine za božićno vrijeme kao i za vrijeme slavlja pashalnog misterija.

PJESNIŠTVO GRADIŠĆANSKIH HRVATA

Ptići i slavuji — Hawks and nightingales, Suvrimento gradišćansko-hrvatsko pjesništvo — Current burgenland croatian poetry, Wien, 1983.

Jurica Milin

Kao prilog obilježavanju 450. obljetnice doseljenja Gradišćanskih Hrvata u novu domovinu, objavljena je dvojezična (gradišćansko-hrvatski-engleski) knjiga pjesama suvremenih pjesnika ove narodne zajednice. To je prvi slučaj da se poezija Gradišćanskih Hrvata predstavlja engleskom jezičnom području. Zbog toga ovo djelo označuje prvorazredan kulturni događaj za naše sunarodnjake u Austriji.

Ptići i slavuji izbor su iz pjesama 8 hrvatsko-gradišćanskih pjesnika. Dvojica od njih pripadaju starijoj generaciji, a šestorica mlađoj. Kod starijih pjesnika naglašeno je prisutan utjecaj velikog preporoditelja i književnog barda Mate Meršića Miloradića (1850—1928). Oni su dublje vezani za sudbinu svoga naroda izloženog stalnoj asimilaciji i zbog toga vrše ulogu narodnih prosvjetitelja. Mlađi su napustili tradiciju, ali ne i svoj osnovni zadatak, a taj je: njegovanje i razvijanje materinskog jezika kao uvjet narodne samobitnosti zajednice kojoj pripadaju. Mlađi pjesnici žele približiti svoj rad suvremenim tokovima pjesništva kako matičnog, tako i većinskog naroda. Neki su od njih u tome u potpunosti i uspjeli, stvarajući poeziju koja predstavlja svojevrsan most između hrvatske i austrijske književnosti. U tom kontekstu ova knjiga ima svoje posebno mjesto u suvremenoj književnosti cijeloga hrvatskog naroda.

Književnost Gradišćanskih Hrvata moramo promatrati kao dio složenih međуетjecaja, što je posljedica društvenog i političkog položaja njih kao narodne manjine. Činjenica što je pjesništvo razvijenije od drugih književnih vrsta otkriva nam snažne asimilacione procese koji prijete da izbrišu ovaj narodni organizam i kulturni entitet iz etničke karte Evrope. U godišnjici velikog jubileja moramo s posebnim uvažavanjem i pažnjom primiti ovo djelo, kao antologiju suvremene gradišćansko-hrvatske poezije, ali i kao dokaz da materinski jezik ove narodne zajednice još živi i još je u mogućnosti za najsuptilniju pjesničku upotrebu. To je dokaz promašenosti one ideje koja se širi u Austriji o arhaičnosti i petrificiranosti ovog jezika u smislu njegove mesposobnosti za književnu nadgradnju.

Kroz svoj materinski jezik narodne manjine potvrđuju svoj etnički identitet, a dok je pjesnika koji pišu ovim jezikom, asimilacija neće imati svoj pogubni finale.

Knjiga »Ptići i slavuji« sadrži pjesme slijedećih pjesnika:

AUGUSTIN BLAZOVIĆ (r. 1921), ANTON LEOPOLD (r. 1928), ANDI NOVOSEL (r. 1948), EVALD HOLD (r. 1954), HERBERT GASSNER (r. 1955), PETER TYRAN (r. 1955), JURICA ČENAR (r. 1956), i DOROTEJA LIPKOVIĆ (r. 1957).

Nomeknuta borba za etničko samoodržanje odrazila se i izborom tema ovih pjesnika. Pretežno su to sadržaji vezani uz narodnosnu problematiku, materin-